

## צורת אות א'

סעיף תוספת

ל"ה תשס"ז

א. יו"ד העליון מוטה קצת כלפי מעלה,<sup>1</sup> והעוקץ עליון שע"ג היו"ד מוטה עם היו"ד,<sup>2</sup> ולענין עוקצי דר"ת בשני יוד"י האל"ף דעת רוב הפוסקים שאי"צ,<sup>3</sup> וכפה"נ כן המנהג.

ב. יזהר מאוד שגוף היו"ד בין העליון ובין התחתון לא יגע בגוף האל"ף,<sup>1</sup> ואם נגע צריך למחוק את כל היו"ד,<sup>2</sup> ואם כתב את הגוף של האל"ף אחר היו"ד צריך למחוק גם את גופו.<sup>3</sup>

ג. בעיקר מקום חיבור הרגל לגג נחלקו המנהגים, יש נוהגין כדעת הגה"ק ר' נתן אדלר זצ"ל דמחובר בקצה הגג,<sup>1</sup> ויש נוהגין להנמיך חיבורו,<sup>2</sup> ונראה דבדיעבד יוצאין בכל צורה שהיא.<sup>3</sup>

ד. גוף האל"ף יהיה למטה בתחתיתו מעט עקום כלפי מעלה,<sup>1</sup> ויש שנהגו לעשות עוקץ בראש גוף האל"ף זקוף כלפי מעלה.<sup>2</sup>

## מקורות

א

א. עיי' תיקון תפילין ואלפא ביתא שפניה עם עוקצה כלפי מעלה, ועיי' ספר התרומה שהביא מדברי האותיות דרע"ק שכל היו"ד העליון בשיפוע כלפי מעלה, והובא גם במאירי בקרית ספר, וע"ש. 2. אלפא ביתא וב"י שם. 3. כן משמע בא"ב ומוכא בב"י ודרכ"מ הארוך ולבוש ומלאכ"ש. ועי' פמ"ג א"א סי' ל"ב ס"ק כ"ט, וגר"ז, וא"ב חמישאה, וחזו"א בתשובות ומכתבים סי' י"ב. [ועי' קונטרס אחרון].

ב. 1. שו"ע סי' ל"ב סעי' י"ח, ובמג"א שם ס"ק כ"ט, ובביאור הלכה שם ד"ה "פני האל"ף". 2. שו"ע שם. 3. ביאור הלכה ד"ה "כל מה שנעשה בפסול".

ג. 1. עי' תשו' חת"ס יו"ד סי' רס"א, ובית אהרן. 2. בית יוסף ועי' בתשו' הג"ר אברהם בינג זצ"ל המובא במלא"ש. 3. עי' מלאכת שמים.

ד. 1. הכרעת הא"ב כדעת היראים דהדמוי של האלף לעי"ן המתבאר בשבת ק"ג ב' הוא ע"י עיקום קצה הגג בימין כלפי מעלה, ואין די בעוקץ דק, ומיהו יזהר שיהא העיקום מעט דע"ז הזהירו שלא יעשה אלפין עיינין. 2. לצאת ידי הרשב"א וריטב"א – מכת"י והר"ן דהדמוי לעי"ן הוא ע"י זקיפת ראשו העליון, [ויש לזה סמוכין באותיות דרע"ק הוצאת קראקא ואמשטרדם הנד' באוצר המדרשים מפני מה ראשו של אלף זקוף ועומד] ואם כי אין בידינו לעקם את גוף הגג אשר הוכרע להיישירו, אבל רשאים אנו למשוך בו עוקץ לצאת קצת ידי שיטה זו, וכן נוהגין הרבה סופרים.

פרק זה נלקט ונערך ע"פ ספרי הגהמ"ח שליט"א וכתביו, ע"י הרה"ג רי"ז הכהן שליט"א מח"ס מנחת סת"ם. והוסיף עליהם למטה ברכה בציוני מקורות והערות.

## צורת אות ב'

- א. יזהר מאוד בזוית שאחורי האות בין למעלה ובין למטה,<sup>1</sup> ואין להקל בזה אף לענין דיעבד,<sup>2</sup> ולא סגי בעוקץ הבולט למעלה בימין, אלא לבד מהעוקץ יהיה ג"כ גופה כזוית.<sup>3</sup>
- ב. בכתב ועלי"ש יש שנהגו לעשות למעלה בצד ימין עגול מבחוץ וזוית מבפנים,<sup>1</sup> אבל יש מהספרדים שנהגו לעשותו בזוית כמנהג דידן.<sup>2</sup> וכן מנהג הספרדים בזמנינו.<sup>3</sup>
- ג. בגנו למעלה עושה עוקץ קטן בצד ימין.<sup>1</sup> ותג בתחילת גנו בצד שמאל.<sup>2</sup> ויש שנהגו לעשות התג מוכנס מעט לצד פנים,<sup>3</sup> והרבה נוהגין לעשות תחילה תג מזוין מוכנס מעט ואח"כ עוקץ קטן בקצה האות.<sup>4</sup>

## מקורות

## ב

א. 1. טור סי' ל"ו, ועי' במעדני יו"ט אות ר' שביאר כן בדעת הרא"ש אלא שלא מפורש בדבריו אי קאי על למעלה או למטה ובשעה"צ הביא בשם רבינו ירוחם שהבין דקאי על צד מטה, אמנם בשם הפמ"ג הביא דצריך להקפיד בין למעלה ובין למטה. 2. הכרעת המשנה ברורה דבלא תיקון פסול אף כשחסר בריבוע בצד אחד בלבד, וקאי אף באופן שהיה לו עקב הבולט מאחוריו דהא בשעה"צ תמך את יתדותיו על דברי הברוך שאמר ושם מפורש שהיה לו עקב הבולט ואעפ"כ החמיר בזה המ"ב, ועיי' במשנת הסופר שדייק כן מלשון הגרעק"א בגליונו על השו"ע ריש סי' ל"ו, ומיהו דעת הגר"ז שהעיקר נקבע בחלקו התחתון ועי' בגליון שם, ועי' תיקון צידד בביאור הלכה דאפשר שאם היה למטה בזוית ולמעלה מתעגל ותינוק מכירו יועיל בו תיקון. 3. משום שצריך שגוף האות יהא צורת בי"ת עליו ואילו היה גופה מתעגל והיה עליו עוקץ הוי ככ"ף כפופה עם עוקץ בזוית דפשוט שהוא פסול.

- ב. 1. מור וקציעה להגר"י עמדין ולדוד אמת להחיד"א. 2. כן הביאו שם המור וקציעה והחיד"א בשם הרדב"ז. 3. כן הוא בכתב הספרדים המצוי בזמנינו וכנראה משום שחששו לדעת הרדב"ז.
- ג. 1. אלפא ביתא וב"י ולענין דיעבד דעת המשנה ברורה דאינו מעכב. 2. רא"ש, תיקון תפילין, אלפא ביתא וב"י, ומהא דכתבו על פניה משמע שהוא בקצה הגג ממש. 3. כן הוא בספר הזכרונות למהר"ש אבוהב זכרון ט' וטעמו משום דחייש שיהא נראה כלמ"ד, ועיי' במג"א סי' ל"ו ס"ק ג' ובמשנה ברורה סי' ל"ו ס"ק י"ג, אלא דהם העתיקוהו על אותיות שעטנ"ז ג"ץ ולכאורה היה מקום לטעון דאם לגבי שעטנ"ז ג"ץ חששו לנראה כלמ"ד כ"ש הכא, אלא דעדיין צ"ע דמהא דהמשנה ברורה בתמונת האותיות הזהיר כן רק באות קו"ף וגם שם לא הביא בשם הספר הזכרונות אלא ממקור אחר משמע דלא חשש כן בכל האותיות, וצ"ע. 4. והיינו דאם יעשה תג מזויין בקצה האות יש לחוש שיהא נראה כלמ"ד לכן עושה התג מזויין מוכנס מעט ועוד עוקץ קטן בלא זיון בקצה ממש לצאת ידי עיקר הדין שמקום התג הוא בקצה האות. ומ"מ נכון להקדים התג המוכנס בכדי להרחיק הדמיון ללמ"ד.

ד. יש להזהר שלא יכנס התג וכן תגין של שאר האותיות בחלל האותיות שבשיטה העליונה כגון בחלל אות דל"ת, רי"ש, כ"ף פשוטה,<sup>1</sup> למ"ד,<sup>2</sup> ולכתחילה יש להזהר שלא יכנס אפי' לחלל אות ה"א או חי"ת או תי"ו וכדו'.<sup>3</sup>

### צורת אות ג'

- א. גופה כמו זי"ן,<sup>1</sup> וירך ימין יורד למטה יותר מירך שמאל,<sup>2</sup> וצריך שיהא ניכר שהוא ארוך יותר מהשמאל,<sup>3</sup> אך מאידך שלא יהא ארוך הימנו בהרבה,<sup>4</sup> ויש שנקטו שדין זה שיהא ארוך יותר הוא לעיכובא,<sup>5</sup> ועכ"פ גם להסוברים שדין זה לעיכובא מ"מ תיקון יועיל בזה שלא כסדרן.<sup>6</sup>
- ב. צריך שיהא הירך ימין מסתיים בדקות,<sup>1</sup> ויש שכתבו דדין זה אינו מעכב.<sup>2</sup>
- ג. הירך שמאל צורתו כיו"ד הפוך, ומחובר בידכו לגופו,<sup>1</sup> ויהא מחובר בעב ולא בדקות.<sup>2</sup>
- ד. ויעשה היו"ד ההפוך באופן שמוגבה קצת למעלה.<sup>1</sup>
- ה. צריך לעשות בראשו ג' תגין,<sup>1</sup> וי"א שהוא מעכב בדיעבד,<sup>2</sup> ולכתחילה יהיו התגין מווינים,<sup>3</sup> וצריך להזהר בראשו שיהא זווית בקצוות ולא מתעגל.<sup>4</sup>

### מקורות

ד. 1. דיש לחוש בזה שידמה לאות ה"א כמבואר בשו"ת מהרי"ט ח"ב סי' ל"ב, ועיי' משנה ברורה אוצר החכמה סי' ל"ב ס"ק קל"ב. 2. דאם התג גדול יש לחוש שידמה לאות קו"ף. 3. שו"ע סי' ל"ב סעי' כ"ח, וכתב הגאון המחבר שליט"א בספרו תשובות והנהגות ח"ב סי' תקכ"ט שאף בתגין יש לחוש בזה.

### ג

א. 1. אלפא ביתא וב"י. 2. ספר התרומה, והגהו' מיימוני פ"א מהל' תפילין ובא"ב. 3. שאם אינו ניכר לא הועיל כלום ויהא נראה כצדי"ק פשוטה. 4. אלפא ביתא תנינא. 5. ביאור הלכה ד"ה "ורגל ימין דק". וע"ש בשעה"צ סק"ג שכ"ד הגר"ז. 6. ביאור הלכה ד"ה "וגם לא יהיה עקום".

ב. 1. ספר התרומה וא"ב תנינא והטעם כדי שלא ידמה לצדי"ק כשיתהפך. 2. בשו"ע הגר"ז וקסת הסופר כתבו שהוא רק לכתחילה, ועיי' בזה בביאור הלכה ד"ה "ורגל ימין דק".

ג. 1. אלפא ביתא חמישאה ולבוש. 2. אלפא ביתא קמא ותנינא.

ד. 1. אלפא ביתא וכמבואר בשבת (דף קד.) ויש שציידו שהוא לעיכובא עיי' באה"ל ד"ה "וגם לא יהיה עקום".

ה. 1. מנחות (דף כט:). 2. כ"ד ר"ת [הובא בהגה"מ פ"א מהל' תפילין ועוד], דלא גרע מקוצו של יו"ד, ועיי' משנה ברורה סי' ל"ו ס"ק ט"ו. 3. כמבואר רש"י שבת קד., [וע"ע רש"י שם פט.] וברמב"ם בפ"ב מהל' תפילין ה"ח, ושו"ת הרמ"ע סי' ל"ו. 4. כמבואר בדברי הבית יוסף בסי' ל"ו בשם הרא"ם, ועיי' במשנה ברורה סי' ל"ו בצורת אות טי"ת דחשש בזה לענין דיעבד.

## צורת אות די

א. יזהר מאוד שיהא זוית הימיני מרובע היטב ולא מתעגל,<sup>1</sup> ולכתחילה צריך שיהא עקב הכולט.<sup>2</sup> וראוי שיהא זוית גם בעקב.<sup>3</sup>

ב. הדרך יעשה בשיפוע לצד ימין,<sup>1</sup> ויש שחוששים בזה לענין דיעבד,<sup>2</sup> אבל דעת רוב הפוסקים דאינו מעכב.<sup>3</sup> בכתב ועליש לא נהגו לעשותו בשיפוע.<sup>4</sup>

ג. עושין תג<sup>1</sup> מזוין<sup>2</sup> בראש גגו בשמאל<sup>3</sup> ויש שנהגו לעשותו מוכנס מעט ועיי' מש"כ לעיל בצורת אות ב"ת<sup>4</sup> ויש שנהגו לעשות עוד עוקץ בצד ימין של הגג.<sup>5</sup>

## צורת אות הי

א. גופה כצורת דל"ת<sup>1</sup> עם עקב הכולט<sup>2</sup> ויעשה תג<sup>3</sup> מזוין בתחילת גגה בשמאל<sup>4</sup> ויש שנהגו לעשותה מוכנס מעט, ועי' לעיל צורת אות ב"ת.<sup>5</sup>

## מקורות

ד

א. 1. דהיינו במקום שלא עשה העקב יזהר מאוד בריבוע כדי שלא יהא דמיון לאות רי"ש. 2. במשנה ברורה כתב שדין העקב הוא רק לכתחילה, ובאמת שכדבריו מדויק בדברי הראשונים ואכמ"ל, ועיי' בתיקון תפילין וחי' הריטב"א בכת"י לפרק שבת ק"ג ב', וצ"ע. 3. כן משמע קצת באלפא ביתא חמישאה.

ב. 1. א"ב, ומקורו משבת (דף קד.) דפשטיה כרעיה דדלית לגבי גימל וכדפי' הא"ב. 2. כן הוא דעת קסת הסופר בלשכ"ה ס"ק ח'. ומ"מ נראה לענ"ד שגם לדעת קסת הסופר יועיל בזה תיקון שלא כסדרן כיון שצורתה עליה. 3. כמבואר בשו"ע הגר"ז, ובמקדש מעט ס"ק ג', ובערוך השולחן, ומשנה ברורה. 4. כ"כ במור וקציעה להגר"י עמדין, ולדוד אמת להחיד"א. ומפרשים ההיא דפשטיה כרעיה דלית לגבי גימל כדפי' הרמב"ן שם.

ג. 1. אלפא ביתא וב"י והטעם בכדי שיהא מרומז שני ואוי"ן, ובב"י הביא בשם הר"י אסכנדרני שהוא נלמד מתג של ה"א, וע"ע בספר המנהיג בשם המדרש. ונ"מ בין הטעמים האם לעשותו מזוין. 2. כמבואר לעיל בצורת אות ב"ת. 3. באלפא ביתא וב"י כתבו שיהא על פניה. 4. ושם נתבאר שלדעת ספר הזכרונות יש להכניסו מעט ועיי' מה שהערנו שם בדברי המשנה ברורה. 5. לבוש, קול הרמ"ז, שו"ע הגר"ז, וקסת הסופר, ואף דהמלאכת שמים בבינה ס"ק ו' כתב שהוא ט"ס וצריך לאמר בשמאלו, מ"מ באחרונים שהזכרנו מבואר שלכד מהתג השמאלי עשו גם עוקץ בימין.

ה

א. 1. אלפא ביתא וב"י. 2. במשנה ברורה כתב דאיי"צ לעשות לה עקב ועיי' ריטב"א כת"י שנקט דבחסרון העקב מחולק הוא מאות ח"ת אבל מ"מ המנהג לכתחילה לעשות לו עקב הכולט כצורת דל"ת, כסתימת הא"ב הראשון שתמונתה ממש כמו דל"ת. 3. אלפא ביתא וב"י. 4. עיי' רש"י

ב. ירך שמאל תמונתו כיו"ד הפוך<sup>1</sup> אלא שרוחב ראשו פחות מקולמוס בכדי שיהא גופה פתוח למטה כאכסדרה.<sup>2</sup>

ג. שיעור גובה הירך השמאלי, קולמוס ועוד משהו<sup>1</sup> לפי אותו הכתב<sup>2</sup> ולעיכובא הוא,<sup>3</sup> ומ"מ אם חיסר משיעור זה מהני בזה תיקון שלא כסדרן.<sup>4</sup> ויזהר שלא יסמוך הרגל השמאלי אצל הגג אלא שירחיקנו בשיעור שיהא ניכר לקורא בתורה.<sup>5</sup>

ד. מקומו של הירך שמאל הוא בקצה האות בשמאל<sup>1</sup> ומסתיים בשווה עם ירך ימין.<sup>2</sup>

### צורת אות ו'

א. ראשה כרוחב קולמוס בלבד בכדי שלא תדמה לרי"ש.<sup>1</sup>

ב. ויהא ראשה עגול בצד ימין למעלה בכדי שלא ישעה בה התינוק שהוא זי"ן, ואם קראה התינוק זי"ן פסולה.<sup>1</sup>

ג. שיעור הירך ב' קולמוסים<sup>1</sup> ומתמעט והולך עד שמסתיים בחוד.<sup>2</sup>

### מקורות

מנחות (דף כט:) דקרי לה בלשון כתר ועיי' לעיל בצורת אות גימ"ל בשם הפוסקים שדין התגין להיות מזוינין. 5. ועיי' מש"כ שם בהערות.

ב. 1. לבוש, מלאכת שמים. 2. עיי' מש"כ הגאון המחבר שליט"א בתשובות והנהגות ח"ג סי' כ', דבכך הוא נראה כאכסדרה ובמנחות כט: אמרו שהעולם נברא בה"א מפני שדומה לאכסדרה, ועיי' רש"י ב"ב כה: דבאכסדרה אין דופן רביעי.

ג. 1. רמ"א סי' ל"ב סעי' ט"ו ועיי' משנה ברורה שם ס"ק מ"ד. 2. כמבואר בביאור הלכה שם ד"ה "מלא או"ק", ומיהו צידד שם להקל בכתב גדול שיהא או"ק לפי כתב בינוני. ואמנם אין ברור לנו מהו כתב גדול, ובחזו"א או"ת סי' ז' העיר דגם הכתב בינוני אינו ברור לנו מהו. 3. דהא לדעת הרמ"א עלה הוא דאמרינן במנחות (דף כ"ט:) דפסול. 4. משנה ברורה סי' ל"ב ס"ק מ' ובסי' ל"ו צורת אות ה"א. 5. מג"א ומשנ"ב.

ד. 1. ריטב"א כת"י, וכן מפורש בפמ"ג סוף סי' ל"ב ומשנה ברורה. וע"ע במ"ב שכתב שאם הוא מוכנס עד חציו פסול ומ"מ בשעת הדחק הקיל ע"י גרירת הגג ואם א"א לגרור הגג הקיל להניחו כך. 2. ועיי' משנה ברורה שהביא נידון האחרונים בזה לענין דיעבד אם לא נסתיים בשווה.

ו

א. 1. אלפא ביתא חמישאה והובא במשנה ברורה.

ב. 1. אלפא ביתא וב"י תנינא.

ג. 1. אלפא ביתא וב"י קמא. 2. תיקון תפילין, ברוך שאמר ואלפא ביתא.

ד. יזהר מאוד שלא יאריך הרבה יותר משיעור הנ"ל<sup>1</sup> ובפרט שלא יכלוט חוץ לשיטה<sup>2</sup>, ובמקום ספק ישאל תינוק.<sup>3</sup>

### צורת אות ז'

- א. ראשה מרובע<sup>1</sup> וג' תגין על ראשה.<sup>2</sup>
- ב. שיעור הירך ב' קולמוסין,<sup>1</sup> ואם קיצר ומסופק אם יש בו שיעור ישאל תינוק.<sup>2</sup>
- ג. צריך שיהא הירך יוצא מאמצע ראשו.<sup>1</sup>
- ד. יש שעושין הירך דק בתחילה ומתעבה באמצעיתו וחוזר ונעשה דק<sup>1</sup> וכן המנהג.
- ה. יזהר מאד שלא יאריכו יותר מהאותיות שבצידו,<sup>1</sup> ואם האריכו יותר משאר האותיות אם קוראו התינוק נו"ן פשוטה פסול.<sup>2</sup>

### מקורות

ד. 1. לדוד אמת להחיד"א ומשנה ברורה, ואע"ג שדעת הרבה אחרונים שאין להכשיר נו"ן פשוטה שעשה ראשה כו"ו, מ"מ מאחר שהביאור הלכה בצורת אות נו"ן כפופה ד"ה "הנית הפמ"ג בצ"ע" נטה יותר שתיקון מועיל בזה שלא כסדרן ע"כ שצורתה עליה. 2. דאז יותר נראה הוא כנו"ן פשוטה. 3. לדוד אמת להחיד"א ומשנה ברורה. ומיהו נראה שצריך להראות לו כל השיטה ולא סגי בזה שמכיר את האות בפני עצמו אלא צריך שיהא ניכר גם לפי שאר הכתב וכמבואר בשו"ת מהרש"ם ח"ג סי' רנ"ג, ועי' שו"ת אבני נזר או"ח סי' י"א. ואם האות בעצמותה נראית כו"ו גמורה יכול להאריך האותיות שבצידה כדי שלא תהא נראית כנו"ן פשוטה.

ז

- א. 1. אלפא ביתא וב"י תנינא. 2. מנחות (דף כ"ט:).
- ב. 1. אלפא ביתא במדת הקולמוסים, ומש"כ בדרכי משה סי' ל"ו ס"ק ז' שלא יהא רגלה ארוך יותר מג' קולמוסים כוונתו עם ראשו. 2. עיי' משנה ברורה שהביא כאן מחלוקת האחרונים האם בדיעבד סגי בשיעור אות קטנה או דשיעורו בהיכר התינוק, והכרעת המ"ב להחמיר דשיעורו בהיכר התינוק.
- ג. 1. תיקון תפילין, אלפא ביתא חמישאה, אגור, ועיי' בשער הציון ס"ק ג'. ועי' שו"ת שער אפרים סי' פ"א ושו"ת גליא מסכתא אהע"ז סי' ז' [דף מ' ב' מדפי הספר].
- ד. 1. לבוש, מור וקציעה ומשנה ברורה.
- ה. 1. אלפא ביתא וב"י תנינא, אגור. 2. שו"ע הגר"ז, קסת הסופר, ומשנה ברורה. [ויש להעיר דהאידינא לא יועיל בזה הכרעת התינוק דמאחר שהם הורגלו בכתיבת נו"ן פשוטה שהירך יוצא מצידו כאות וא"ו ע"כ הכא לעולם יקראוהו כזי"ן מפני שהירך יוצא מהאמצע].

## צורת אות חי

א. גופה כשני זייני"ן,<sup>1</sup> ויזהר שלא יאריך בראשה כדי שלא תדמה לדלי"ת.<sup>2</sup> והכותבין עפ"י האריז"ל נהגו לעשות וא"ו בימין וזיי"ן בשמאל,<sup>3</sup> אך י"א שגם להאריז"ל יש לעשות שני זייני"ן.<sup>4</sup>

ב. החטוטרא שעל גבה יהא קצת עבה,<sup>1</sup> ולא יהא גבוה הרבה.<sup>2</sup>

## צורת אות פי

א. ראש ימין יהא כפוף מעט לתוכו,<sup>1</sup> ואם אין כפוף כלל יש לחוש לענין דיעבר,<sup>2</sup> הלכך יעשה הכיפוף באופן שניכר,<sup>3</sup> אך לא יכפפנו הרבה.<sup>4</sup>

## מקורות

## ח

א. 1. כמבואר בשבת (דף קד:) וכן הוא באלפא ביתא וב"י. 2. תיקון תפילין [כדביאר הגהו' ברוך שאמר אות ק"ז], אלפא ביתא וב"י, מג"א סי' ל"ו ס"ק ג', ומשנה ברורה. 3. מצת שימורים, משנת חסידים, שו"ע הגר"ז. 4. קול יעקב ועי' מש"כ הגאון המחבר שליט"א במצות היום דמהשמטת רבנו חיים ויטאל דין זה מבואר דלא ס"ל כן.

ב. 1. כ"כ הגאון המחבר שליט"א בתשו' והנהגות ח"ג סי' כ', ונימוקו עמו דמאחר שיוצאים בזה גם את שיטת רש"י דס"ל שהוא בגג ישר, כמבואר ביראים וספר התרומה ומרדכי ועיי' בשו"ת חתם סופר יו"ד סי' רנ"ח, ולבושי שרד סי' ל"ו. א"כ יש לנו לעשותו באופן שניכר קצת שהוא גג, אמנם אין כוונתו לעשותו עבה ממש כעובי הגג דהא מבואר בשו"ע סי' ל"ב סעי' כ"ה שהתינוק קורא אותו שני זייני"ן ועיי' במשנה ברורה שם ס"ק קכ"ה דגם בזמן שהחטוטרא מחוברת כדינה ג"כ התינוק קורא אותו שני זייני"ן אלא שלא יהא דק כשאר תגין, [וצריך ליזהר שלא יתמלא החטוטרה בדיו דאז לא הוי תגין, ועי' צמח צדק האחרון יו"ד סי' ר"ה לענין דיעבר]. 2. כ"כ הגאון המחבר שליט"א שם בכדי שיהא ניכר צורתו גם לרש"י.

## ט

א. 1. תוס' בשבת (דף קג:) ד"ה "טיתין פיפין" וכן הוא באלפא ביתא וב"י. 2. במשנה ברורה הצריך בזה שאילת תינוק, ועכ"פ גם כשהתינוק מכירו צריך תיקון. 3. דהא אין זה דין עוקץ בעלמא אלא הראש עצמו יהא כפוף. 4. דבזה יש לחוש שיהא דומה לפ"א, וכשיטת היראים דחייש למקצת אות דומה לחברתה, והאריך בזה הביאור הלכה כאן.

## צורת אות י'

[הערות חסרות]

- א. ירך היו"ד יהא כפוף מעט לשמאלו בכדי שלא ידמה לוא"ו,<sup>1</sup> ולא יכפפנו הרבה,<sup>2</sup> וכן יזהר שלא יאריכנו הרבה,<sup>3</sup> ובמקום ספק ישאל תינוק.<sup>4</sup>
- ב. יזהר בעוקץ שמאל דר"ת דאנו חוששים בזה לעיכובא.<sup>1</sup>
- ג. יש שנקטו דעוקץ דר"ת היינו שראש היו"ד מסתיים בכיפוף כלפי מטה,<sup>1</sup> ויש שנקטו דהוא עוקץ היוצא מראשו כעין תג,<sup>2</sup> וראוי לעשות שניהם.<sup>3</sup>
- ד. יש להזהר בעוקץ עליון שיהא ניכר היטב די"א שהוא לעיכובא.<sup>1</sup>

## צורת אות כ'

- א. יהא רוחבה כג' קולמוסים.<sup>1</sup> ויזהר שלא לקצרה פן תדמה לנו"ן כפופה<sup>2</sup> ובמקום ספק ישאל תינוק.<sup>3</sup>
- ב. ויזהר מאוד שתהא עגולה היטב בין למעלה ובין למטה,<sup>1</sup> ותרווייהו לעיכובא.<sup>2</sup> ולכתחילה תהא עגולה גם בפנים.<sup>3</sup>

[אח"כ 1234567]

## מקורות

- א. 1. תיקון תפילין, אלפא ביתא, האגור, שו"ע הגר"ז, ומשנה ברורה. 2. דיש לחוש שיהא נראה ככ"ף כפופה או סמ"ך. 3. כמבואר בברייתא בשבת דף קג: שלא יעשה יודי"ן ואוי"ן. 4. כמבואר במנחות (דף כט:).
- ב. 1. דהא דעת הרבה פוסקים להכריע כר"ת דס"ל שעל עוקץ זה אמרו במנחות דף כט. שהוא לעיכובא, וכמבואר בהאגור, ובבית יוסף, לבוש, פמ"ג, שו"ע הגר"ז, משנה ברורה. ועיי' ביאור"ל בצורת אות יו"ד ד"ה "יגרור כל העוקץ".
- ג. 1. כן הוא לשון התוס' במנחות דף כט., וכן הוא בהגהו' מיימוני פ"א מהל' תפילין, ובספר התרומה, וברא"ש. 2. כמבואר בתיקון תפילין, ובאלפא ביתא, והאגור, לבוש, שו"ע הגר"ז, משנה ברורה. 3. כן נקט הגאון המחבר שליט"א כמובא בקונטרס אחרון, ומצא לזה סמוכין מדברי התשב"ץ ח"ד טור הראשון שאלה ה'. [ועיי' בקונטרס אחרון].
- ד. 1. עיי' בביאור הלכה בצורת אות יו"ד ד"ה "גם" שדייק מדברי הראשונים דמשמע שהוא לעיכובא, ועיי"ש מה שהעיר מדברי הלבוש.

## כ

- א. 1. אלפא ביתא במדת הקולמוסים. 2. משנה ברורה. 3. שם.
- ב. 1. אלפא ביתא וב"י, ואהא הזהיר התנא בשבת ק"ג: שלא יעשה כפיי"ן בתיי"ן. 2. הפמ"ג באשל אברהם סוף סי' ל"ב נקט שתרווייהו לעיכובא, ועיי' שו"ת מהריק"ש סי' קי"ד בדעת מהר"ש



## צורת אות ך'

א. רוחב גגה כשיעור ג' קולמוסים,<sup>1</sup> ולא יאריכנה יותר,<sup>2</sup> וכ"ש שלא יאריכנה הרבה,<sup>3</sup> וגם לא יקצרנה משיעור ג' קולמוסים.<sup>4</sup>

ב. ותהא עגולה היטב בצד ימין למעלה מבחין<sup>1</sup> ולכתחילה תהא עגולה גם מבפנים,<sup>2</sup> ואם עשאו בזוית בצד החיצון<sup>3</sup> פסול<sup>4</sup> ואפי' כשלא עשה לה עקב,<sup>4</sup> ולענין תיקון בשלא בסדרן נחלקן הפוסקים,<sup>5</sup> ואם מסופק האם נחשב כעיגול אין מועיל בזה היכר התינוק.<sup>6</sup>

ג. צריך להזהר היטב שלא יכנס ראש הלמ"ד או תגין לתוך חללה.<sup>1</sup>

## מקורות

גרבוני שרק חלקו העליון לעיכובא, וע"ע שו"ע הגר"ז שלשונו סתום בזה, והאריך בזה בשו"ת צמח צדק או"ח סי' י"ט, ולדינא הכרעת המשנה ברורה ששניהם לעיכובא. ולענין תיקון כתב שם שאם למטה היה בזוית לא מהני תיקון, אבל אם למטה היה מתעגל ולמעלה היה זוית אם התינוק מכיר אפשר דיש להקל ע"י תיקון.<sup>3</sup> אלפא ביתא חמישאה. וכן הוא במלאכת שמים, ועיי' מקדש מעט ס"ק י"א שהוא רק לכתחילה.

## ך

א. 1. אלפא ביתא במדת הקולמוסים, וכן הוא באלפא ביתא וב"י קמא. 2. דהא כתבו הברוך שאמר ואגור שרגלה כפליים מגגה, וכן מבואר בתיקון תפילין ואלפא ביתא, וע"כ אילו יאריך גגה יותר מג' קולמוסים לא יהא הירך כפליים מגגה. 3. דבזה יש לחוש שתדמה לרי"ש רבתי. 4. משנה ברורה, דיש לחוש שיקראנה התינוק כנו"ן פשוטה ויפסל.

ב. 1. אלפא ביתא וב"י תנינא. 2. כמבואר באלפא ביתא חמישאה והובא גם במלאכת שמים, ומ"מ העיגול הפנימי הוא רק לכתחילה וכמפורש גם במקדש מעט בצורת אות כ"ף כפופה ס"ק י"א. 3. ברוך שאמר וכן דעת הב"י סי' ל"ו בא"ב תליתאה, וכ"כ המג"א בסי' ל"ב ס"ק כ"ו, ובמשנה ברורה כאן. 4. כמשמעות הפמ"ג כאן וכן מבואר מסתימת הפוסקים ודלא כהמקדש מעט בס"ק ב' שהקיל בזה. 5. הפמ"ג באשל אברהם סוף סי' ל"ב הקיל בזה ע"י הוספת דיו, אמנם בשו"ע הגר"ז כאן החמיר בזה, והמשנה ברורה הקיל כהפמ"ג. 6. כן כתב בברוך שאמר ואסברה לה דמאחר שהורגלו התינוקות בכ"ף פשוטה בזוית א"כ אין לנו ראייה מקריאתם, ובפרט אנו בזמנינו שהורגלו התינוקות בכ"ף פשוטה עם עקב הבולט.

ג. 1. שו"ת מהרי"ט ח"ב סי' ל"ב, ואמנם בשו"ת רעק"א תנינא סי' כ"ז כתב דלא נשתנה צורת האות בהכי, ועי' משנה ברורה סי' ל"ב ס"ק קל"א, אלא דמ"מ באופן שיש לחוש שנראה כה"א לכו"ע פסול ובפרט להפמ"ג שהכשיר ה"א כשגופו ארוך ככ"ף פשוטה.

## צורת אות ל

א. יהא צוארה כתמונת אות וא"ו,<sup>1</sup> ואם קיצר הצואר ועשאו כעין יו"ד יש מחמירים אף לענין דיעבד.<sup>2</sup> וכן בראש הצואר יקפיד שיהא ניכר הראש היטב כמו באות וא"ו כיון שהראש הוא לעיכובא.<sup>3</sup>

ב. גופה הוא כמו כ"ף כפופה,<sup>1</sup> אלא שאין מושבה נמשך אלא מעט דהיינו עד קרוב לחציו,<sup>2</sup> ומ"מ צריך להקפיד שיהא בשיעור המושב מלא אות קטנה מרווח<sup>3</sup> והיינו קולמוס ועוד משהו,<sup>4</sup> ולא יפחות משיעור זה.<sup>5</sup> ומאידך לא ימשוך מושבה יותר מחציה.<sup>6</sup>

## צורת אות מ

אוצר התכונה

א. צורת גופה כמו כ"ף וא"ו,<sup>1</sup> אלא שבצד ימין למטה יהא בזוית,<sup>2</sup> ועיי' ביאור הלכה<sup>3</sup> שצדד בדעת הפמ"ג דאפשר שהוא לעיכובא.<sup>4</sup>

הערות

## מקורות

ל

א. 1. אלפא ביתא וב"י תנינא, ועיי' רש"י בסנהדרין דף ק"ו: דנקט לחד פירושא דצואר הלמ"ד הוא מגדל הפורת באויר וכן הוא בתיקון תפילין. 2. שו"ת אור ישראל סי' ס"א והובא במשנה ברורה כאן. 3. כמבואר במשנה ברורה כאן בשם הגר"ש קלוגר, ועיי"ש בדברי הגרש"ק שמבואר דאף תיקון לא מהני בזה.

ב. 1. אלפא ביתא וב"י שם. 2. וכפי שהביא המשנה ברורה מדברי הקהלת יעקב בשם הגר"א, וע"ע במעשה רב שהביא שהגר"א דייק כן מהא דנקט הא"ב שזנבה כפוף משמע שאינו אלא זנב ומשו"ה לא ימשכנה הרבה אלא מעט. 3. כמבואר בביאור הלכה כאן בשם הפמ"ג. והוסיף כאן מרווח דא"א לצמצם. 4. עיי' תשובות והנהגות ח"ג סי' כ' שנטה שם ששיעורו קולמוס מ"מ מאחר שמסתימת המשנה ברורה משמע שהוא שיעור או"ק שבכל דוכתי אשר שיעורה קולמוס ומשהו כמבואר במ"ב סי' ל"ב ס"ק מ"ד הלכך סתם כאן לעשות קולמוס ומשהו. 5. דהא הפמ"ג הנ"ל נקט דשיעור זה לעיכובא הוא. 6. דמאחר שכתב הגר"א שלא יעשנה כצורת כ"ף כפופה הלכך יש לדקדק שלא יהא המושב יותר מחציו.

מ

א. 1. כמבואר באלפא ביתא וב"י תנינא. 2. שו"ע הגר"ז, קסת הסופר, משנה ברורה. 3. בסי' ל"ו צורת אות נו"ן כפופה בסוף ד"ה "הניח הפמ"ג בצ"ע". 4. [ויש להעיר דהלא אפי' במ"ם סתומה מבואר במשנה ברורה שאם היה עגול בצד ימין למטה ההכרעה בדבר תלויה בתינוק, וא"כ כאן שבודאי יקראנו התינוק מ"ם פתוחה למה יש לחוש לענין דיעבד].

- ב. צריך שיהא וא"ו שבו מחובר היטב לגופו ולא ברקות.<sup>1</sup>
- ג. צריך מאוד להזהר שלא יסתום המ"ם,<sup>1</sup> ואפי' בנגיעה דקה כחוט,<sup>2</sup> ואין מועיל בזה תיקון שלא כסדרן.<sup>3</sup>

### צורת אות ם

<sup>1</sup>אוצר החכמה

- א. צורת גופה הוא כ"ף כפופה עם וא"ו המודבק בה בלא פגימה כלל.<sup>1</sup>
- ב. יהא למטה זווית בין בימינו ובין בשמאלו<sup>1</sup> אבל למעלה בצד ימין י"א שיעשנה בזווית,<sup>2</sup> וי"א שיעשנה מתעגל,<sup>3</sup> וכהיום נהגו לעשותו מתעגל, ומ"ם סגי בזה שיעשנו עיגול מועט.<sup>4</sup>

### צורת אות נ'

- א. ראשה רחב כעובי קולמוס.<sup>1</sup> וצריך להקפיד שיהא מושבה בולט לשמאל מעבר לראש.<sup>2</sup> ויזהר גם להאריך המושב יותר מהראש.<sup>3</sup>
- ב. צורת הראש כמו ראש הזיין שכולט לשני צדדים.<sup>1</sup> ואם עשאה כראש הוא"ו נסתפקו הפוסקים לענין דיעבד,<sup>2</sup> ומ"ם תיקון מועיל בזה גם שלא כסדרן.<sup>3</sup>
- ג. למנהג הספרדים בכתב ועליש י"א שצורתה כראש זיין<sup>1</sup> ויש שנהגו לעשותה כראש וא"ו<sup>2</sup>

### מקורות

- ב. 1. כן מבואר באלפא ביתא וב"י קמא ותנינא שכתבו שיהא משוך לגופה עב באופן שיתקרב דמיונו למ"ם סתומה אלא שיהא ניכר היטב הפגימה.
- ג. 1. שו"ע סי' ל"ב סעי' י"ח. 2. ביאור הלכה שם ד"ה "מ"ם פתוחה שנדבק". 3. שו"ע שם.
- ם
- א. 1. אלפא ביתא וב"י תנינא.
- ב. 1. אלפא ביתא וב"י תנינא. 2. תיקון תפילין, והאגור, וכן הכרעת הפמ"ג סוף סי' ל"ב. 3. אלפא ביתא וב"י קמא. 4. כ"כ הגאון המחבר שליט"א בספרו תשובות והנהגות ח"ג סי' כ'.
- נ
- א. 1. אלפא ביתא חמישאה. 2. אלפא ביתא ובית יוסף קמא ותנינא. ועיי' בשער הציון בצורת אות צדי"ק כפופה ס"ק ד' שכתב על דין זה צ"ע לענין דיעבד. 3. א"ב חמישאה, [והעיר ח"א שיחי' שכ"ה בתוס' מנחות ל"ג א', ובפירוש הראב"ד לספר היצירה פ"ב מ"ג].
- ב. 1. אלפא ביתא וב"י. 2. פמ"ג באשל אברהם סוף סי' ל"ב. 3. שו"ת בית שלמה יו"ד ח"ב סי' קס"א, וביאור הלכה כאן בד"ה "הניח הפמ"ג בצ"ע".
- ג. 1. בספר אמת ליעקב למהר"י אלגאזי, ולדוד אמת להחיד"א. 2. כן הביא בספר גן המלך לבעל הגינת ורדים סי' קי"ד.

וכך נהגו הספרדים בזמנינו.

ד. בפרטי דיני התגין עיי' לעיל צורת אות ג'.

### צורת אות ו'

אוצר החכמה

א. ראשה כראש זי"ן יוצא משני צדדים<sup>1</sup> גם למנהג הספרדים.<sup>2</sup>

ב. ואם עשה ראשה כראש וא"ו, החמירו האחרונים לענין דיעבד,<sup>1</sup> ולענין תיקון בשלא כסדרן צ"ע.<sup>2</sup>

ג. אורך רגלה כשלושה קולמוסים,<sup>1</sup> וצריך גם לדקדק שיהא בולט משאר האותיות שבשיטה,<sup>2</sup> ולכן כשהוא סמוך לאות גדולה כגון בתיבת פן יאריך הנו"ן פשוטה יותר מהפ"א.<sup>3</sup> ואם לא האריכה יותר מהפ"א נחלקו בזה הפוסקים.<sup>4</sup>

### צורת אות ס'

א. תהיה עגולה בשלוש רוחותיה, למעלה בצד ימין, ולמטה בשני הצדדים.<sup>1</sup> העיגול שלמעלה אינו מעכב.<sup>2</sup> אבל העיגולים למטה מעכבים בשני הצדדים.<sup>3</sup>

### מקורות

ז

א. 1. אלפא ביתא וב"י. 1. שם בגן המלך כתב הגינת ורדים דבנו"ן פשוטה לכו"ע צורתה כזי"ן ואם יעשנה כוא"ו פסולה, שכן יש לזה מקור מש"ס פ' הבונה שלא יעשה נונין זינין, כמש"כ הרמב"ן ושאר ראשונים שם.

ב. 1. כדהובא במשנה ברורה כאן. וטעמא מפני שיש לזה מקור בפרק הבונה (קג:). 2. דהוי שינוי הניכר מהצורה המבוארת בגמ' ואף בביאור הלכה בצורת אות נו"ן כפופה משמע דלא ברירא ליה כ"כ.

ג. 1. דרכי משה סי' ל"ו ס"ק ד'. 2. כדי שלא יטעו בו ויקראוהו זי"ן. 3. שלא יטעו ויקראו התיבה פז. 4. המהרש"ם בח"ג סי' רנ"ג החמיר בזה, והאבני נזר או"ח סי' י"א היקל בזה. [ומ"מ גם האבני נזר שם כתב דיש לתקנו. ולענין האופן שמועיל בזה תיקון שלא כסדרן בפשוטו התיקון הוא ע"י שיאריך את הנו"ן פשוטה, אמנם המהרש"ם שם כתב דבעינן בדווקא שיתקן ע"י שיגרר מהפ"א, ולדינא צ"ע היאך להעדיף, ויש להאריך בזה, ואכ"מ].

ס

א. 1. אלפא ביתא ובית יוסף, למטה הטעם כדי שלא תדמה למ"ם סתומה, והיינו דקמזהר בגמ' (שבת קג:) שלא יעשה סמכ"ן ממ"ן, למעלה הטעם משום שתמונתה כ"ף כמש"כ ב"י בשם

ב. גגה בולט מגופה לצד שמאל כשיעור ראש וא"ו.<sup>1</sup>

<sup>1</sup>תוספתא

## צורת אות עי

א. רגל הימיני יורד באלכסון מעט, ואח"כ מתעקם ונמשך בשפוע לשמאל.<sup>1</sup>

ב. ראשה הראשון כצורת וא"ו<sup>1</sup> וראשה השני כצורת זי"ן,<sup>2</sup> ולדעת האריז"ל גם ראשה השני צורתו

כוא"ו.<sup>3</sup> ואם עשה ראש השני כצורת וא"ו כשר גם לדין ולכתחילה יוסיף דיו שיהא כזי"ן.<sup>4</sup>

ג. יזהר מאוד שלא יגעו הראשין זה בזה אפי' ע"י דיבוק של קו,<sup>1</sup> ולענין תיקון נחלקו הפוסקים

אי מהני גרירה או דחשיב חק תוכות.<sup>2</sup>

## צורת אות פי

א. בצד ימין למעלה יהיה זווית בין מכפנים ובין מבחוץ.<sup>1</sup>

ב. החלל שבתוך הפ"א הוא כצורת בי"ת<sup>1</sup> עם עקב לאחוריו,<sup>2</sup> אך יזהר שלא יעשנו ע"י שבירת

גופו מבחוץ אלא יהא קו החיצון מתעגל,<sup>3</sup> וכפי שהזהיר בזה הגה"ק מהרי"ל דיסקין וצוק"ל,

וכן מבואר במשנה ברורה. ונכון שגם בחלקו הפנימי לא יהא שבור אלא בתחילתו עבה ואח"כ

עובר לדקות בהדרגה.<sup>4</sup>

## מקורות

ריא"ס. 2. עיין מקדש מעט שכתב דתינוק ודאי מהני בזה ואפשר שאי"צ להראותו לתינוק. 3. שו"ת דרכי נועם אהע"ז סי' ג', ועיי' אלפא ביתא תנינא בצורת מ"ם פתוחה.

ב. 1. אלפא ביתא ובית יוסף.

## ע

א. 1. כן מוכח בדברי הר"ן בשבת (דף ק"ג:), ובאמת נראה להוכיח כן גם מלשון האלפא ביתא וב"י, וכן מדויק בשער הציון ס"ק ד'.

ב. 1. אלפא ביתא חמישאה. 2. אלפא ביתא ובית יוסף. 3. שו"ע הגר"ז כאן. 4. כן מבואר בפמ"ג אשל אברהם סוף סי' ל"ב צורת אות טי"ת ובמשנה ברורה שם.

ג. 1. משנה ברורה כאן. 2. הובא במשנה ברורה לקמן בצורת אות שי"ן.

## פ

א. 1. אלפא ביתא ובית יוסף.

ב. 1. אלפא ביתא ובית יוסף. 2. כמבואר בכתיבה תמה ומשנה ברורה, וכן משמע בשו"ת חתם סופר

יו"ד סי' רס"ו. 3. כן הובא במכתב של מרן הגרי"ז מבריסק וצוק"ל בהוראות שכתב לסופר

[הובא בספר משכיל ליהודה]. 4. דגם בזה הוא נראה כאות שבור.

## צורת אות צי

- א. ראש שמאל כראש זי"ן שיוצא משני צדדים.<sup>1</sup> וגופו כצורת נו"ן<sup>2</sup> ולכן צוארו לא יהיה שבור  
אלא קו ישר העומד באלכסון,<sup>3</sup> ולא יהיה האלכסון רב באופן שמאבד בזה את צורת הנו"ן.<sup>4</sup>
- ב. יו"ד שבימין הוא ישר ולא הפוך.<sup>1</sup> ולהנהוגים כן יש להקפיד בזה אף לענין דיעבד.<sup>2</sup> ובספר  
תורה יש שהקילו לעלות בדיעבד ביו"ד הפוך.<sup>3</sup> ויש שהחמירו אף בס"ת.<sup>4</sup>
- ג. לדעת האריז"ל בתפילין עושין יו"ד ימין הפוך והוא עפ"י סוד<sup>1</sup> ומ"מ גם לדעת אריז"ל אם  
עשה יו"ד ישר כשר.<sup>2</sup>
- ד. לא יעשה יו"ד כצורת ראש הוי"ן.<sup>1</sup>

## מקורות

## צ

- א. 1. כמבואר בא"ב וב"י תנינא שצורתה כצורת נו"ן כפופה. 2. שם. 3. דאילו יעשנו שבור אינו  
נראה כצורת נו"ן כפופה, דהא בצורת נו"ן כפופה יש קפידא שלא יתעקם גופו וכפי שהחמיר  
בזה הרד"ל והובא בכתובה תמה שם. 4. פשוט.
- ב. 1. ברוך שאמר אות צדי"ק כפופה. 2. כמבואר בברוך שאמר שם וכפי שביאר החזו"א או"ח  
סי' ט' ס"ק ו'. וכן הוא דעת הגר"א כפי שהובא בספר "ילקוט אבנים" ובתוס' מעשה רב,  
וכן ב"אור חדש" מכת"י הגר"ש מלצן זצ"ל. ואף העידו שם שחתך פרשיות אלו. ומ"מ כתב  
החזו"א באו"ח סוף סי' ט' שאלו שנהגו עפ"י מסורת אבותיהם לעשות יו"ד הפוך לא שייך לומר  
שעושים שלא כדין כיון שכך הורו להם חכמי הדורות. נולענין תיקון בתפילין ומזוזות שלא  
כסדרן נראה לכאורה מגליון הגרעק"א על שו"ע יו"ד סי' רע"ו דמאן דחייש לפסול ביו"ד הפוך  
ה"ה דלא מועיל תיקון. 3. כפי שהאריך הגאון המחבר שליט"א בקונטרס אחרון. 4. כן הביא שם  
בשם החזו"א, [ומ"מ לענין לכתחילה גם לדעת האריז"ל אין לעשות כן בספר תורה וכמבואר  
להלן].
- ג. 1. כן הוא בספר מצת שימורים. ובשו"ע הגר"ז כאן, ובשו"ת חתם סופר אהע"ז ח"ב סי' ח',  
וביו"ד סי' רס"ו. [ומיהו דווקא בתפילין דעת האריז"ל לכתוב כן כמדויק בלשון מצת שמורים  
שם, והגר"ז שם]. 2. כ"כ החזו"א בספר צדקת הצדיק ונדפס בתשובות וכתבים חזו"א סי' י"א, וכ"כ  
הגאון המחבר שליט"א בקונטרס אחרון.
- ד. 1. אף דבתשו' הגר"א גרידן כתב דעדיף לעשותו כמו זי"ן, מ"מ כבר סתמו כל הפוסקים  
ובראשם התיקון תפילין וברוך שאמר ואלפא ביתא וב"י שצורתו כיו"ד, [א"ה: למש"כ הנודע  
ביהודה תנינא יו"ד סי' קע"א דמאן דפוסל באות אל"ף יו"ד הפוך ה"ה בצורת זי"ן יש לחוש  
לפסול, לכאורה ה"ה באות צדי"ק].

## צורת אות ין

הוציא החכמה

א. גופה כצורת זי"ן, ויו"ד ימין ישרה<sup>1</sup> ולדעת האריז"ל יו"ד הפוך ופרטי הדינים נתבאר לעיל צורת אות צד"י כפופה.

ב. צריך להזהר שלא יהא יו"ד ימין גבוה מראש שמאל<sup>1</sup> ואף לא נמוך הימנו.<sup>2</sup>

## צורת אות ק

א. גופה כעין כ"ף כפופה אך מושבה משוך<sup>1</sup> בשיעור הניכר<sup>2</sup> ומ"מ אי"צ בזה שיעור או"ק.<sup>3</sup>

ב. ירך שמאל כעין נו"ן פשוטה.<sup>1</sup> אמנם ראשו קטן באופן שלא יבלוט לשני צדדים אלא מעט.<sup>2</sup>

## מקורות

ין

א. 1. אלפא ביתא ובית יוסף.

ב. 1. כן מבואר בספר התרומה הל' תפילין ובהגהו' מיימוני בפ"א מהל' תפילין דיש לחוש בזה שנראה כאות גימ"ל הפוך וזה כוונת הגמ' בשבת (דף קג:) שלא יעשה צדי"ן גמ"י"ן. 2. וכמבואר בדברי התרומה שם שכתב שיש קפידא שיהא שניהם שווים ממש. ולענין דיעבד אף דלהתרומה והגהו' מיימוני הוא פסול כשאינם שווים מ"מ מהני בזה תיקון ע"י הוספת דיו שלא כסדרן כמבואר בביאור הלכה צורת אות גימ"ל ד"ה "וגם".

ק

א. 1. אלפא ביתא וב"י והביא בשם החסיד שהוכיח כן מב"ב דף קסו. 2. דהא באמת צורתו ככ"ף כפופה וכפי שהעיר בתשו' הרדב"ז ח"ד תשו' אלף קנ"ג (פ"ב), אלא דמאידך גיסא אין לנו להאריכו הרבה כדכתב כאן המ"ב ובפרט דהראשונים קראוהו בלשון זנב. 3. כדמוכח במשנה ברורה שנדחק לפרש את דברי הפמ"ג דהא דכתב ששיעור המעכב באות קו"ף קאי על ירך שמאל, ולא פי' דקאי על מושב זה כפי שהבין באות למ"ד וע"כ הוא משום דפשיטא ליה שלא נאמר כאן שיעור אות קטנה.

ב. 1. אלפא ביתא ובית יוסף. 2. יעוי' בתשובות והנהגות ח"ג סי' כ' שביאר הגאון המחבר שליט"א דמש"כ הפוסקים נו"ן אין כוונתם נו"ן ממש, ובפרט דיש פוסקים שלא הזכירו שצורתו כנו"ן, ומשו"ה ידקדק שיבלוט רק מעט בכל צד, ועיי"ש שסיים דאף שרבים נוהגים שיהא ניכר וכצורת נו"ן ממש מ"מ יש שנוהרין וכל אחד נוהג כמנהגו, עכ"ד.

## צורת אות רי

[אוצר החכמה]

- א. יזהר מאוד בעיגול למעלה בצד ימין<sup>1</sup> ואם אין העיגול כראוי ונראה כמרובע פסול.<sup>2</sup>
- ב. ונכון שתהא עגולה גם מבפנים.<sup>1</sup>
- ג. גנה ארוך שלא תדמה לוא"ו.<sup>1</sup>

## צורת אות ש

- א. שלושת ראשי השי"ן, הראשון כמו וא"ו, השני כמו יו"ד, והשלישי כמו זיי"ן.<sup>1</sup> ולדעת האריז"ל ג' ראשי השי"ן צורתם כמו וא"ו.<sup>2</sup>
- ב. צריך שיתחברו שלושת רגלי השי"ן במקום אחד, ויזהר שיו"ד האמצעי לא יתחבר באמצע המושב ולא בירך הזי"ן, אלא בזוית חיבור הזי"ן בוי"ו.<sup>1</sup>
- ג. מושב השי"ן מסתיים בחוד<sup>1</sup> ולא יעשנו מתעגל<sup>2</sup> ואם עשה לו מושב ישר צ"ע לענין דיעבד.<sup>3</sup>

## מקורות

ר

- א. 1. אלפא ביתא ובית יוסף. 2. ואף דאין לו עקב מ"מ מאחר שהכרעת המשנה ברורה בצורת אות דלי"ת שאם עשה הדלי"ת מרובע בזוית בלא עקב כלל הרי הוא כשר לאות דלי"ת, א"כ פשוט דכל שיש לפנינו ספק שמא הוא מרובע הרי הוא ספק דלי"ת, ועיי' במשנה ברורה שכתב דההכרעה בזה ע"י תינוק, [ומיהו נראה לענ"ד דהיום שהורגלו התינוקות בכתיבת רי"ש ע"י שני קוין בזוית בלא עיגול נמצא שאין מועיל כאן היכר התינוק].
- ב. 1. כמו שמצינו באלפא ביתא חמישאה ובמלאכת שמים לגבי אות כ"ף, ומסתברא דה"ה ברי"ש.
- ג. 1. אלפא ביתא ובית יוסף ושיעור אורכה ג' קולמוסים, ויזהר בזה מאוד בסוף שיטה כשהמקום מצומצם שלא יקצר גגה.

ש

- א. 1. אלפא ביתא ובית יוסף תנינא. 2. מצת שמורים, וש"ע הגר"ז. [ונראה דבראש האמצעי אין חילוק בין הבית יוסף להאריז"ל, ומה דכתבו דלהאריז"ל צורתו כמו וא"ו דמשמע שאינו כצורת יו"ד, י"ל דכוונתם שלדעת האריז"ל כל ג' הראשין אין בצורתם כצורת ראש הזי"ן].
- ב. 1. אלפא ביתא ובית יוסף וטעמם שבזה נחשב שעומד על חד כרעא.
- ג. 1. אלפא ביתא ובית יוסף דבזה הוא דמקרי חד כרעא. 2. משנה ברורה בצורת אות שי"ן. 3. פמ"ג באשל אברהם סוף סי' ל"ב נסתפק בזה, ומשנה ברורה כאן בצורת אות שי"ן. [ונראה דלהצד דס"ל שהוא פסול אף תיקון לא יועיל בזה, דאע"ג שתינוק מכירו מ"מ יש כאן שינוי רבתי הניכר מהצורה המבוארת בגמ'. וצ"ע].



ד. בכתב ועליש נהגו לעשות שי"ן עם מושב<sup>1</sup> אלא דעכ"פ יש להזהר שיעמוד באלכסון הניכר בכדי שיתקיים בזה דין חר כרעא.<sup>2</sup>

ה. <sup>הוראה</sup>יזהר בשלושת ראשי השי"ן שיהא הראש ניכר ולא יהא קו בלבד,<sup>1</sup> ויזהר שלא יגעו הראשין זה בזה,<sup>2</sup> ואם נגעו זה בזה יש לחוש להסוכרים דלא מהני גרירה אלא ימחוק האות ויכתבנה שוב.<sup>3</sup>

## צורת אות ת'

- א. צורת גופה כמו דלי"ת,<sup>1</sup> ובכתב ועלי"ש גופה כמו רי"ש.<sup>2</sup>
- ב. ירך שמאל יש נוהגים לעשותו כדלי"ת הפוך,<sup>1</sup> ויש נוהגים לעשותו כוא"ו הפוך,<sup>2</sup> ומנהג דילן כוא"ו הפוך.

## מקורות

ד. 1. כמבואר בלדוד אמת להחיד"א. 2. שם, וראוי להזהר בזה היטב דהא הבאנו שהפמ"ג ומשנה ברורה צדדו שהוא לעיכובא.

ה. 1. רמ"א בסי' ל"ב סעי' י"ח ובמשנה ברורה שם ס"ק צ'. 2. משנה ברורה בסי' ל"ו צורת אות שי"ן. 3. שם, ומיהו אי"צ למחוק כל האות ממש אלא עד שתבטל צורתה, ואולם חלק הנכתב כפסול צריך עכ"פ להמחק. ולשיטת הרד"ך צריך למחוק את כל האות וכתבו הפוסקים דלכתחילה יחוש לדעת הרד"ך.

## ת

א. 1. תיקון תפילין, ואלפא ביתא תנינא. 2. כן הוא באלפא ביתא קמא וכך נהגו הספרדים כמבואר במור וקציעה להגר"י עמדין, ובלדוד אמת להחיד"א, ומ"מ לענין דיעבד נראה פשוט דבין לדין אם יעשה כרי"ש, ובין להספרדים אם יעשה כצורת דלי"ת יהא כשר. וכמבואר בתיקון תפילין כאן.

ב. 1. אלפא ביתא קמא והובא בפוסקים שיש נוהגים כן ע"י שו"ע הגר"ז ומשנה ברורה. [ומיהו יש להעיר דאם הוא בדלי"ת הפוך נמצא שהירך מתחיל מהאמצע, והלא המשנה ברורה כתב כאן שאם עשה ירך שמאל באמצע דינו כמו באות ה"א שהוא פסול. ונראה דבאמת מדויק היטב בלשון האלפא ביתא ושאר פוסקים שכתבו דלי"ת קטנה וא"כ לא יצטרך להכניסו הרבה לתוכו, א"נ יעשה באופן שיכלוט מושב ירך שמאל מחוץ לגגון]. 2. אלפא ביתא תנינא והובא ג"כ בשו"ע הגר"ז ומשנה ברורה.